YANGI O‘ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI
Volume 5 Issue 7 Noyabr 2026
https://phoenixpublication.net/ Online ISSN: 3030-3494

ADVOKATURA FAOLIYATIDA SUN’IY INTELLEKTDAN FOYDALANISHNING HUQUQIY CHEGARALARI: KASBIY MUSTAQILLIK, MAXFIYLIK VA JAVOBGARLIK MASALALARI

Xushvaqtova Maftuna Shermaxmat qizi

Annotatsiya. *Maqolada advokatura faoliyatida sun’iy intellekt (SI) vositalaridan foydalanishning huquqiy asoslari va chegaralari tahlil qilinadi. Raqamli huquqiy tadqiqot, hujjat loyihalarini tayyorlash, matnlarni tahlil qilish va mijozlar bilan kommunikatsiyada SI imkoniyatlari bilan bir qatorda advokatlik siri, shaxsga doir ma’lumotlar, kasbiy mustaqillik, noto‘g‘ri yoki tekshirilmagan natijalar uchun javobgarlik masalalari yoritiladi. O‘zbekiston qonunchiligi va amaldagi raqamlashtirish tashabbillari asosida advokatlar uchun xavfsiz SI muhitini shakllantirishga qaratilgan tashkiliy-huquqiy takliflar ishlab chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: *advokatura, advokatlik faoliyati, sun’iy intellekt, raqamli transformatsiya, advokatlik siri, shaxsga doir ma’lumotlar, kasbiy mustaqillik, algoritmik xato, axborot xavfsizligi.*

Kirish

Raqamli texnologiyalar huquqiy xizmatlar ko‘rsatish usullarini tubdan o‘zgartirmoqda. Elektron hujjat aylanishi, masofaviy maslahat, sud va davlat organlari bilan elektron muloqot, katta hajmdagi hujjatlarni avtomatik tahlil qilish imkoniyatlari advokat mehnatining mazmuniga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, generativ sun’iy intellekt vositalari huquqiy hujjat loyihalarini tayyorlash, normativ-huquqiy hujjatlarni qidirish, dalillarni tizimlashtirish va matnlarni tarjima qilishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Biroq advokatlik faoliyati oddiy xizmat ko‘rsatish faoliyati emas. Uning markazida insonning huquq va erkinliklarini himoya qilish, advokatning mustaqilligi hamda mijoz bilan ishonchga asoslangan maxfiy munosabat turadi. Shu sababli SI vositasidan foydalanish samaradorlik mezoni bilangina baholanmasligi, balki qonuniylik, maxfiylik, kasbiy etika va javobgarlik talablari bilan chegaralanishi lozim.

Maqolaning maqsadi advokatura faoliyatida SI texnologiyalarini qo‘llashning huquqiy chegaralarini aniqlash hamda O‘zbekiston sharoitida advokatning raqamli faoliyati uchun amaliy kafolatlarni taklif etishdan iborat. Tadqiqotda formal-yuridik, tizimli, qiyosiy-huquqiy va mantiqiy tahlil metodlaridan foydalanildi.

1. Advokatura raqamli transformatsiyasining huquqiy asoslari va yangi bosqichi

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 141-moddasida advokatura jismoniy va yuridik shaxslarga malakali yuridik yordam ko‘rsatishi, uning faoliyati qonuniylik,

mustaqillik va o‘zini o‘zi boshqarish prinsiplariga asoslanishi belgilangan. Konstitutsiyaning 142-moddasi advokatning kasbiy faoliyatiga aralashishga yo‘l qo‘ymaslikni, himoyasi ostidagi shaxs bilan moneliksiz va xoli uchrashish uchun sharoit yaratishni kafolatlaydi [1]. Mazkur normalar raqamli muhitda ham o‘z mazmunini saqlaydi: texnologiya advokat mustaqilligini kuchaytirishi kerak, uni algoritm yoki platformaga qaram qilib qo‘ymasligi lozim.

1996-yil 27-dekabrdagi 349-I-son “Advokatura to‘g‘risida”gi Qonun advokatura faoliyatining tashkiliy va kasbiy asoslarini belgilaydi. Xususan, qonunning 6-moddasi advokat huquqlarini, 7-moddasi uning majburiyatlarini, 7^1-moddasi advokat so‘rovini, 9-moddasi advokatlik sirini, 10-moddasi esa advokatlik faoliyati kafolatlarini tartibga soladi [2]. Ushbu normalar SI vositalaridan foydalanish jarayonida ham qo‘llanadi. Masalan, mijoz taqdim etgan hujjatni tashqi SI platformasiga yuklash advokatlik siri va shaxsga doir ma’lumotlar muhofazasiga taalluqli huquqiy oqibatlarni yuzaga keltirishi mumkin.

O‘zbekistonda advokatura faoliyatining ayrim jarayonlari allaqachon raqamlashtirilmoqda. Adliya vazirligining 2026-yil 11-avgustdagi axborotida “Yuridik yordam” axborot tizimi orqali advokatlik litsenziyasini elektron yuklab olish, elektron order shakllantirish, QR-kodli advokat guvohnomasidan foydalanish, advokatlarning elektron reyestrini yuritish va davlat hisobidan yuridik yordam ko‘rsatishda avtomatlashtirilgan tanlash mexanizmlari joriy etilgani qayd etilgan. Shuningdek, tizimning 10 dan ortiq vazirlik va idoralar axborot tizimlari bilan integratsiyasi hamda elektron advokatlik so‘rovlari imkoniyati ko‘rsatilgan [3]. Bu jarayonlar advokatura uchun raqamli infratuzilma shakllanayotganini anglatadi.

Shu bilan birga, elektron xizmatlarni joriy etish bilan SI asosida huquqiy tahlil yoki qaror loyihalarini ishlab chiqish bir xil hodisa emas. Birinchi holatda texnologiya asosan hujjat almashinuvi va jarayonni tezlashtiradi. Ikkinchi holatda esa algoritm mazmuniy xulosa, huquqiy talqin yoki tavsiya ishlab chiqaradi. Aynan shu bosqichda noto‘g‘ri huquqiy manba, mavjud bo‘lmagan sud amaliyoti yoki faktlarni buzib talqin qilish xavfi paydo bo‘ladi.

2. Sun’iy intellektdan foydalanishda yuzaga keladigan asosiy huquqiy muammolar

Birinchi muammo — advokatlik sirining raqamli muhitda himoya qilinishi. Advokat mijozdan olgan ma’lumot, maslahat mazmuni, ish hujjatlari va himoya strategiyasi maxfiylikni talab qiladi. Ochiq SI servisiga mijozning F.I.Sh., ish tafsilotlari, tibbiy yoki moliyaviy ma’lumotlari, tergov hujjatlari yoxud himoya pozitsiyasini kiritish ma’lumotlarning uchinchi shaxslar infratuzilmasida qayta ishlanishiga olib kelishi mumkin. Bunda ma’lumot qayerda saqlanishi, qancha muddat saqlanishi, modelni o‘qitishda foydalaniladimi yoki yo‘qmi, kimlar unga kira olishi kabi savollar muhim ahamiyatga ega.

Ikkinchi muammo — SI natijasining ishonchliligi. Generativ model ishonchli ohangda, biroq mavjud bo‘lmagan qonun normasi, sud qarori yoki ilmiy manbani keltirishi mumkin. Advokat bunday natijani tekshirmasdan protsessual hujjatga kiritgan taqdirda, mijoz manfaatiga zarar yetishi, sud oldida kasbiy obro‘ga putur yetishi va advokatning kasbiy mas’uliyati yuzaga kelishi ehtimoli mavjud. Shuning uchun SI natijasi huquqiy manba yoki advokatning mustaqil xulosasi o‘rnini bosa olmaydi.

Uchinchi muammo — kasbiy mustaqillik va inson nazorati. Advokatning ish bo‘yicha huquqiy pozitsiyasi mijoz manfaatlari, qonun va kasbiy vijdon asosida shakllanishi kerak. Platforma tavsiya qilgan strategiyani avtomatik qabul qilish, mijozning individual holatini hisobga olmaslik yoki algoritm natijasini yakuniy qaror sifatida ko‘rish advokatning mustaqil kasbiy bahosini zaiflashtiradi. SI yordamchi vosita bo‘lib qolishi, yakuniy huquqiy qaror esa advokat tomonidan qabul qilinishi shart.

To‘rtinchi muammo — shaxsga doir ma’lumotlarni qayta ishlash va transchegaraviy uzatish. 2019-yil 2-iyuldagi O‘RQ-547-son “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonun ma’lumotlarni qonuniy, maqsadga muvofiq va xavfsiz qayta ishlashga doir talablarni belgilaydi [4]. 2026-yil 26-martdagi O‘RQ-1125-son Qonun bilan ushbu qonunga ma’lumotlarni saqlash va ularga ishlov berishning alohida shartlariga oid o‘zgartirishlar kiritilgan [5]. Demak, advokatlar SI servislarini tanlashda nafaqat qulaylikni, balki ma’lumotlar joylashuvi, xavfsizlik va amaldagi lokalizatsiya talablarini ham hisobga olishi zarur.

3. Advokatura uchun SI vositalaridan xavfsiz foydalanish modeli

Advokatura faoliyatida SI dan foydalanishni mutlaq taqiqlash ham, uni hech qanday cheklovlarsiz qo‘llash ham maqbul yechim emas. To‘g‘ri yondashuv — xavf darajasiga qarab foydalanish qoidalarini belgilashdir. Masalan, ochiq qonunchilik hujjatlarini qidirish, ommaviy manbalarni umumlashtirish, matn imlosini tekshirish yoki anonimlashtirilgan hujjat loyihasini tahrirlash nisbatan past xavfli vazifalar hisoblanishi mumkin. Mijozni aniqlash imkonini beruvchi ma’lumotlar, tergov siri, himoya strategiyasi yoki maxsus toifadagi ma’lumotlarni tashqi platformaga yuklash esa yuqori xavfli faoliyat sifatida baholanishi lozim.

Xavfsiz model uchta tayanch elementga asoslanishi kerak. Birinchisi — texnik xavfsizlik: kirishni boshqarish, ko‘p bosqichli autentifikatsiya, shifrlash, zaxira nusxa, audit jurnallari va ma’lumotlarni saqlash muddatini cheklash. Ikkinchisi — protsessual nazorat: SI yordamida tayyorlangan har qanday huquqiy hujjat advokat tomonidan birlamchi manbalar asosida tekshirilishi, muhim xulosalar esa mustaqil asoslantirilishi kerak. Uchinchisi — kasbiy etika: mijozga SI dan foydalanishning ahamiyatli holatlari haqida xabar berish, uning ma’lumotlari qayta ishlanishi yuzasidan zarur rozilik va huquqiy asosni ta’minlash.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son qarori bilan SI texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasi tasdiqlangan [6]. Mazkur strategiya SI ni turli sohalarga joriy etish uchun huquqiy, texnologik va tashkiliy shart-sharoitlarni rivojlantirishni nazarda tutadi. Advokatura ham ushbu jarayondan chetda qolmasligi, biroq inson huquqlarini himoya qilishga xos yuqori maxfiylik va mustaqillik standartlarini saqlashi lozim.

4. Qonunchilikni va amaliyotni takomillashtirish bo‘yicha takliflar

1. “Advokatura to‘g‘risida”gi Qonunga advokatlik faoliyatida raqamli texnologiyalar va SI dan foydalanishga oid alohida norma kiritish. Unda SI faqat yordamchi vosita ekani, advokatning kasbiy mustaqilligi va yakuniy qaror uchun javobgarligi saqlanishi, advokatlik siri bo‘lgan ma’lumotlarni himoyalanmagan platformalarga joylashtirishga yo‘l qo‘yilmasligi mustahkamlanishi lozim.

2. Advokatlar palatasi huzurida “Raqamli advokatura va axborot xavfsizligi” bo‘yicha metodik markaz yoki mas’ul bo‘linma tashkil etish. Ushbu tuzilma advokatlar uchun xavfsiz SI vositalari ro‘yxatini shakllantirishi, namunaviy foydalanish siyosatini ishlab chiqishi, kiberxavfsizlik bo‘yicha maslahat va o‘quv mashg‘ulotlarini tashkil qilishi mumkin.

3. Advokatlik tuzilmalari uchun SI dan foydalanishning ichki reglamentini joriy etish. Reglamentda ma’lumotlarni xavf toifalariga ajratish, anonimlashtirish, ruxsat etilgan servislar, xodimlarning kirish huquqlari, hujjatlarni saqlash va o‘chirish tartibi, xavfsizlik hodisasi yuz berganda xabar berish mexanizmi belgilanishi kerak.

4. “Yuridik yordam” axborot tizimida advokatlar uchun himoyalangan SI yordamchi modulini bosqichma-bosqich sinovdan o‘tkazish. Modul faqat tekshirilgan milliy qonunchilik va rasmiy sud amaliyoti manbalariga tayanishi, har bir javobda manbaga havola ko‘rsatishi, foydalanuvchini natijani mustaqil tekshirish zarurligi haqida ogohlantirishi lozim.

5. SI dan foydalanish oqibatida mijoz ma’lumotlari oshkor bo‘lishi yoki noto‘g‘ri natija sabab zarar yuzaga kelishi holatlari uchun javobgarlik va zararlarni qoplash mexanizmlarini aniqlashtirish. Bunda advokatning aybi, platforma provayderining majburiyatlari, ma’lumotlar operatorining mas’uliyati va sababiy bog‘lanish alohida baholanishi kerak.

6. Advokatlar uchun majburiy malaka oshirish dasturlariga raqamli gigiyena, SI savodxonligi, algoritmik xatolarni aniqlash, shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilish va elektron dalillar bilan ishlash modullarini kiritish.

7. Elektron advokatlik so‘rovlari va idoralararo integratsiya jarayonlarida advokatlik maqomi hamda so‘rov maqsadini tasdiqlovchi, biroq mijoz ishining ortiqcha tafsilotlarini oshkor qilmaydigan minimal ma’lumot almashinuvi tamoyilini joriy etish.

Xulosa

Advokatura faoliyatining raqamli transformatsiyasi huquqiy yordamning tezkorligi, qulayligi va samaradorligini oshirish uchun muhim imkoniyat yaratmoqda. O‘zbekistonda “Yuridik yordam” axborot tizimi, elektron order, advokatlarning elektron reyestri, elektron so‘rov va davlat hisobidan yuridik yordamni avtomatlashtirish kabi mexanizmlar raqamli advokatura infratuzilmasining shakllanayotganini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, SI texnologiyalarining advokatlik faoliyatiga kirib kelishi maxfiylik, shaxsga doir ma’lumotlar, kasbiy mustaqillik va javobgarlik bilan bog‘liq yangi huquqiy masalalarni yuzaga chiqarmoqda. Mazkur masalalarni faqat umumiy axborot xavfsizligi qoidalari bilan hal etish yetarli emas. Advokatura institutining konstitutsiyaviy maqomi va advokatlik sirining alohida xususiyatlarini hisobga oluvchi maxsus kasbiy standartlar zarur.

Shu sababli maqolada ilgari surilgan takliflar — qonunchilikda maxsus norma belgilash, Advokatlar palatasi huzurida metodik markaz tashkil etish, ichki reglamentlar ishlab chiqish, himoyalangan SI modulini yaratish va advokatlarning raqamli savodxonligini oshirish — raqamli texnologiyalardan xavfsiz foydalanishning huquqiy asosini mustahkamlashga xizmat qiladi. Yakuniy mezon texnologiyaning o‘zi emas, balki uning inson huquqlari himoyasi va malakali yuridik yordam sifatiga qo‘shayotgan hissasi bo‘lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023-yil 30-apreldagi referendumda qabul qilingan. 141–142-moddalar. https://constitution.gov.uz/oz

2. O‘zbekiston Respublikasining 1996-yil 27-dekabrdagi 349-I-son “Advokatura to‘g‘risida”gi Qonuni (amaldagi tahrir). https://lex.uz/uz/acts/-54503

3. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. “Advokatura faoliyatini raqamlashtirish: huquqiy yordamda yangi davr”. 11.08.2026. https://gov.uz/oz/adliya/news/view/204859

4. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-iyuldagi O‘RQ-547-son “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonuni. https://lex.uz

5. O‘zbekiston Respublikasining 2026-yil 26-martdagi O‘RQ-1125-son “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonunga o‘zgartirishlar va qo‘shimcha kiritish haqida”gi Qonuni. https://lex.uz/ru/docs/-8099215

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son “Sun’iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori. https://lex.uz/acts/-7158604

7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 22-oktabrdagi PF-189-son “Sun’iy intellekt texnologiyalarini yanada rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni. https://lex.uz/uz/acts/-7789403